

Lidia Tudorache

Limba latină

**Filiera teoretică, profil umanist,
specializarea filologie**

Manual pentru clasa a XI-a

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

CUPRINS

I. MARCUS TULLIUS CICERO	Proza retorică și filosofică.....	5
<i>Exordium ex abrupto</i>		9
Morfologie (Substantivul. Adjectivul).....		12
<i>Peroratio</i>		15
Morfologie (Pronumele)		17
<i>Eloquentia et philosophia</i>		19
Morfologie (Verbul). Sintagmele gerunziale și gerundivală.....		22
<i>Laus amicitiae</i>		24
Sintaxa cauzurilor		27
Evaluăți-vă cunoștințele		29
Repere literare. Bibliografie selectivă		31
II. TITUS LIVIUS	Proza istorică. Analele.....	32
<i>Mors Ciceronis</i>		34
Participialele. Relativele		37
<i>De Hannibale duce</i>		39
Compleativa infinitivală. Compleativa conjunctivală. Concordanța timpurilor		43
<i>Veturia</i>		46
Compleativa interogativă indirectă. Compleativa cu <i>quod</i>		49
Evaluăți-vă cunoștințele		51
Repere literare. Bibliografie selectivă.....		55
III. LUCIUS ANNAEUS SENECA*	Proza filosofică. Stoicismul.....	57
<i>De senectute</i>		59
Subordonatele circumstanțiale. Condiționala		61
<i>Servi sunt</i>		64
Comparativa		66
<i>De ira</i>		68
Concesiva		71
Evaluăți-vă cunoștințele		73
Repere literare. Bibliografie selectivă.....		74
IV. TITUS PETRONIUS NIGER	Romanul latin.....	76
<i>Cena Trimalchionis</i>		78
Temporala		80
<i>Trimalchio</i>		83
Finala		86
Evaluăți-vă cunoștințele		88
Repere literare. Bibliografie selectivă.....		90
V. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS*	Proza istorică. Analele.....	91
<i>Descriptio Germaniae</i>		93
Cauzala		96
<i>Ratio causaeque noscantur</i>		98
Consecutiva		101
<i>Mors Britannici</i>		104
Valorile conjuncțiilor UT și CUM		107
<i>Nero, artifex imperator</i>		110
Recapitulare. Sintaxa frazei		113
Evaluăți-vă cunoștințele		114
Repere literare. Bibliografie selectivă.....		117
VI. LUCIUS APULEIUS*	Romanul latin.....	118
<i>Psyche</i>		120
Stilul indirect		122
<i>Amor</i>		124
Recapitulare finală		126
Evaluăți-vă cunoștințele		128
Repere literare. Bibliografie selectivă.....		130
Tabele gramaticale		131
<i>Vocabular latin-român</i>		148
<i>Vocabular român-latin</i>		158

I. MARCUS TULLIUS CICERO¹

(106 – 43 a.Chr.)

PROZA RETORICĂ ȘI FILOSOFICĂ

■ Exordium ex abrupto

Recapitulare. Morfologie
(Substantivul. Adjectivul)

■ Peroratio Recapitulare. Morfologie (Pronumele)

■ Eloquentia et philosophia

Recapitulare. Morfologie (Verbul)
Sintagmele gerunzială și gerundivală

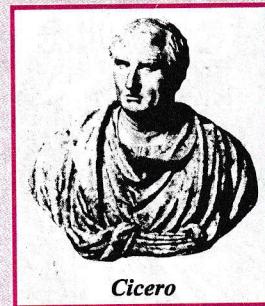
■ Laus amicitiae

Recapitulare. Sintaxa cazurilor

■ Evaluati-vă cunoștințele!

■ Repere literare

■ Bibliografie selectivă

Cicero

Contextul istoric

Republica romană
(509 a.Chr.- 31 a.Chr.)

Evenimente istorice

Contextul literar

Perioada clasică
(sec.I a.Chr.)

Scriitori contemporani

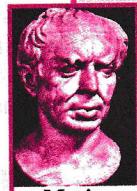
- 88 – 82 a.Chr. – războaiele civile dintre Marius și Sylla
- 73 – 71 a.Chr. răscoala sclavilor din Italia, conduși de Spărtacus
- 63 a.Chr. – conspirația lui Catilina
- 60 a.Chr. – primul triumvirat: Caesar – Crassus – Pompeius
- 59 a.Chr. – consulatul lui Caesar
- 58 – 52 a.Chr. – campania lui Caesar de cucerire a Galliei
- 49 – 48 a.Chr. – războiul civil dintre Caesar și Pompeius
- 44 a.Chr., idele lui martie – asasinarea lui Caesar
- 43 a.Chr. – al doilea triumvirat: Octavianus – M. Antonius – Lepidus

- Caesar, *De bello Gallico*, *De bello civili* – Proza istorică. Memoriile

- Sallustius, *De coniuratiōne Catilīnae* – Proza istorică. Monografia

- Cornelius Nepos, *De viris illustribus* – Proza istorică. Biografia

- Lucretius, *De rerum natura* (Poemul naturii) – Poemul didactic

Marius

Sylla

¹ Cicero – cognomen, provine de la *cicer*, „bob de năut”, apoi „măzăriche (pe nas)”, semn distinctiv al unui predecesor al familiei.

Cicero

- S-a născut la 3 ianuarie 106 a.Chr., la Arpinum, în Latium, într-o familie din ordinul cavalerilor.

- Studiază la Roma oratoria, filosofia, dreptul, dobândind o bogată cultură literară și științifică.

- În 81 a.Chr. a ținut cea dintâi pledoarie, *Pro Quinctio*, avându-l ca adversar pe *Hortensius*, cel mai de seamă orator al Romei în timpul când Cicero își începea cariera.

- Între 79 – 77 a.Chr. se perfecționează în filosofie și retorică, mai întâi în Grecia, la Atena, apoi în insula Rhodos, ca elev al reitorului *Molon*.

- *Homo novus*¹ intră din 76 a.Chr. în viața politică și parurge *cursus honorum*, treptele magistraturilor politice: în 76 este *quaestor* – în Sicilia, în 69, *aedilis*, în 66, *praetor*, în 63, *consul*; în timpul consulatului, Cicero dezvăluie conspirația lui Catilina² și rostește împotriva acestuia cele patru discursuri numite *Catilinare*, *In Catilinam orationes quattuor*.

- În 58 a.Chr. pleacă în exil, acuzat de condamnarea la moarte a complicitelor lui Catilina³, fără drept de recurs la adunarea poporului.

- Reîntrsă la Roma, în 57 a.Chr., duce o activitate politică inconsecventă; este de partea lui Pompei și a republicanilor, în timpul războiului civil cu Caesar; se retrage apoi din viața politică, dedicându-se activității scriitoricești.

- După uciderea lui Caesar (44 a.Chr.) își reia activitatea politică și rostește împotriva lui Marcus Antonius, succesorul dictaturii cezariste, 14 discursuri denumite *Filipicele*, după numele celebrelor discursuri pronunțate de Demostene⁴ împotriva regelui Filip al Macedoniei.

- În urma celui de-al doilea triumvirat (43 a.Chr.), dintre Octavianus, M. Antonius și Lepidus, este proscris și asasinat la 7 decembrie 43.

Opera

- Numeroase *discursuri* pe teme judiciare, politice, literare, strâns legate de evenimentele politice și curentele retorice ale vremii: *Pro Quinctio* (81 a.Chr.), *In Verrem* (70 a.Chr.), *Pro Murena* (63 a.Chr.), *In Catilinam* (63 a.Chr.), *Pro Archia* (62 a.Chr.) etc.

¹ homo novus „om nou”; cel care, provenind din rândul cavalerilor sau al plebei, izbutea să ocupe, primul din neamul său, o magistratură înaltă, devenind nobil, *nobilis*.

² Lucius Sergius Catilina (108 – 62 a.Chr.) – fost locotenent al lui Cornelius Sylla, candidațiează de trei ori pentru consulat, (65, 64, 63 a.Chr.) În 63 a.Chr., ambicioz, eșuând în aceste tentative, pune la cale o lovitură de stat a cărei declanșare urmă să o constituie asasinarea consulului în funcție, Marcus Tullius Cicero.

³ Catilina, refugiat în Etruria unde își constituise o armată, este învins și ucis pe câmpul de luptă, în bătălia de la Pistoria, în ianuarie 62 a.Chr., de către forțele senatoriale.

⁴ Demostene (384 – 322 a.Chr.) – orator și om politic atenian. Istorul Plutarh povestește cum acesta, deși avea o mulțime de defecte fizice – se bâlbâia, avea vocea slabă, mișca nervos dintr-un umăr – prinț-o voință și o muncă uriașă, s-a impus drept cel mai mare orator al Antichității.

• **Scrieri retorice:** *De oratore* (Despre orator), *Brutus*, *Orator* (Oratorul), lucrări teoretice în care dezbat principalele curente oratorice care se înfruntau în epocă – asianismul și atticismul –, problema formării oratorului, a funcției sale sociale, arta discursului, stilul oratoric.

• **Scrieri filosofice** în care, fără a crea un sistem filosofic propriu, abordează următoarele aspecte tematice: **a)** *filosofia politică*, *De republica* – Despre stat; *De legibus* – Despre legi; **b)** *teoria cunoașterii*, *De finibus bonorum et malorum* – Despre limitele binelui și ale răului; *Tusculanae disputationes* – Dezbaterile de la Tusculum; **c)** *filosofia morală*, *De officiis* – Despre îndatoriri; *De amicitia* – Despre prietenie; *De senectute* – Despre bâtrânețe; **d)** *filosofia teologică*, *De natura deorum* – Despre natura zeilor; *De fato* – Despre destin.

• Scrisorile – *Epistulae* – sunt grupate în culegeri: *Ad Atticum*, *Ad familiares*, *Ad Quintum fratrem*, *Ad Brutum*. Cu o tematică variată, ele reprezintă un document istoric pentru cunoașterea epocii în care a trăit oratorul și un document psihologic de valoare unică pentru cunoașterea unei individualități atât de complexe, cum a fost Cicero.

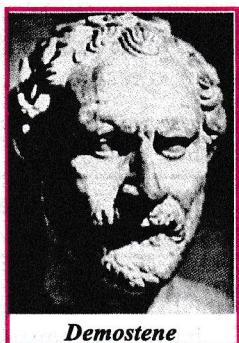

Ştiati că...

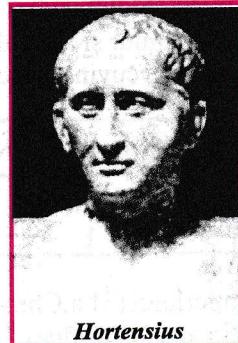
Şcoala cea mai înaltă în Antichitate era **şcoala retorică**, în care tinerii învățau *ars dicendi*, „artă de a vorbi”. Retorica, știința și arta de a vorbi convingător și frumos, a apărut și s-a dezvoltat având la bază:

- ◆ discursurile funebre, rostite la înmormântarea unor personalități politice (*retorica demonstrativă*);
- ◆ înflorirea justiției (*retorica judiciară*);
- ◆ conflictele politice, cuvântul devenind o armă de luptă de prim ordin (*retorica politică, deliberativă*).

În prima jumătate a secolului I a.Chr., retorica atinge apogeul prin discursurile rostite de **Quintus Hortensius Hortulus**¹, stăpânul necontestat al Forului până la apariția lui Cicero, în arena politică.

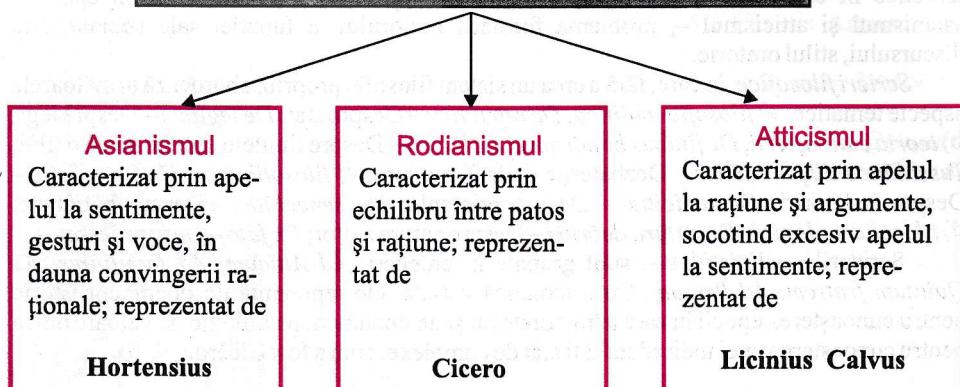
Demostene

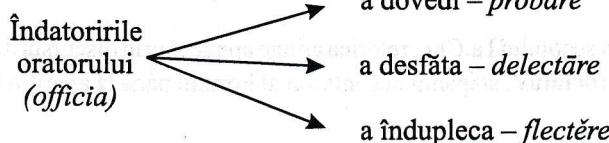
Hortensius

¹ **Quintus Hortensius Hortulus** (114 – 50 Chr.) – om politic, orator, avocat; nu își consemna în scris cuvântările, ci se baza pe memoria să uimitoare, de aceea, operele sale retorice nu s-au păstrat.

CURENTELE RETORICE ALE ELOCINȚEI

Având o vastă experiență și practică de orator, Cicero ne-a transmis *discursuri* din toate genurile retorice (judiciare, politice, demonstrative), dar a făurit și *o teorie a retoricii* pe care a expus-o în mai multe tratate. Iată câteva dintre ideile sale teoretice: Cicero susține că oratorul trebuie să aibă, mai întâi, talent și apoi o vastă cultură generală, mai ales cunoștințe de filosofie, istorie și drept. Oratorul ideal își dozează cu înțelepciune mijloacele de expresie ale discursului prin adecurarea la circumstanțe.

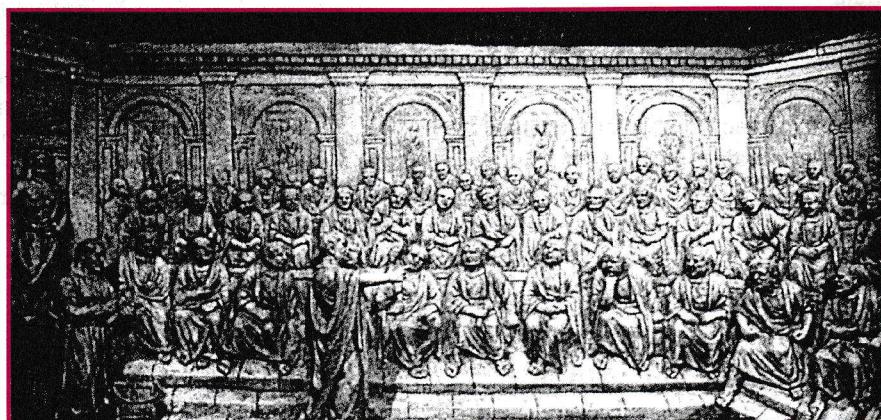
În privința limbajului și a stilului, Cicero acorda o importanță deosebită construcției frazei, alegerii cuvintelor, exprimării clare și expressive.

GENERA DICENDI – Cele trei stiluri oratorice

Sublim genus grande	Simplu genus tenuer	Mediu genus medium
------------------------	------------------------	-----------------------

În timpul Imperiului (31 a.Chr. - sec. al VI-lea p.Chr), retorica s-a retras în școli, reprezentată prin *declamatiōnes* – declamații – bazate pe cauze imaginare și artificiale. Opera lui Quintiliānus – *Institutio oratōria* (Arta oratorică) – constituie un manifest împotriva acestor declamații și o încercare de a restabili metodele elocinței lui Cicero.

EXORDIUM EX ABRUPTO

Cicero et Catilina

Catilinarele sunt patru discursuri politice pronunțate împotriva lui Catilina – In Catilinam. Prima Catilinară, rostită la 8 noiembrie 63 a.Chr., în senat, începe cu un exordiu abrupt, rămas celebru în literatura universală. Cicero, aflând de ultimele măsuri luate de Catilina pentru a pune în aplicare complotul, îl îndeamnă să plece în exil, de vreme ce toate planurile sale sunt cunoscute.

Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet? Quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia non sentis? Constrictam iam horum omnium scientia teneri tuam coniuratiōnem non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egēris, ubi fuēris, quos convocaberis, quid consilii cepēris, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora! O mores!

(In Catilinam, I, 1-2)

Vocabula

exordium,-ii (s. n.) = început; exordiu (începutul unui discurs, în studiile de retorică)

ex abrupto = brusc, dintr-o dată

quousque (adv.) = până când? până la ce punct?

abūtor, abūti, abūsus sum (vb. dep.) = a abuza; *abutere* = *abutēris* = vei abuza (ind. viitor, II sg.)

elūdo, -ēre, -lūsi, -lūsum (vb. III) = a scăpa de; a-și bate joc; (în vorbirea gladiatorilor) a se eschiva, a evita lovitura adversarului fandând

effrenātus,-a,-um (adj. 3) = fără frâu, fără măsură (imagine de la cursele de care)

iacto, -āre, -āvi, -ātum (vb. I) = a arunca, a azvârli; *se iactare* = a se avânta

praesidium,-ii (s. n.) = strajă, gardă

Palātium,-ii (s. n.) = Palatin, colină centrală alături de Capitoliul Romei, unde domina templul lui Iupiter Stator

vigiliae, -ārum (s. f. pl.) = gardă de noapte, strajă

concurrus, -us (s. m.) = întâlnire, reunire
boni, -ōrum (s. m. pl.) = aristocrați, oameni de bine, cetăteni patrioți

munitus, -a, -um (adj. 3.) = întărit (apărat cu o gardă de cavalerii)

locus, -i (s. m.) = loc (aici, templul lui Iupiter Stator unde avea loc ședința senatului și unde plasase Cicero soldați și străji de noapte)

habeo, -ēre, -ui, -itum (vb. II) = a avea;

~ *senatum* = a ține o ședință a senatului

pateo, -ēre, -ui (vb. II) = a se vedea clar, a fi evident

teneo, -ēre, -ui, -tum (vb. II) = a ține pe loc, a opri, a reține (*tenēri* = inf. prezent pasiv)

proximus, -a, -um (adj. 3) = cel mai apropiat, anterior, trecut

superior, -ius (adj. comp.) = de mai înainte, precedent

capiro, -ēre, cepi, captum (vb. III) = a lua;

~ *consilium* = a lua o hotărâre

Studiul textului

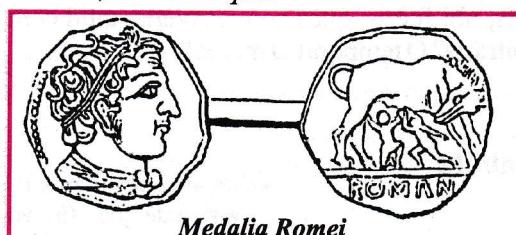
• Remarcați plasarea în propoziție a substantivului în vocativ *Catilina!* Există o diferență de ton între începutul și sfârșitul propoziției? Care este cuvântul care presupune tonul cel mai înalt?

• Cum ați tradus adjecтивul pronominal *iste*? Discutați valoarea apreciativă (emfatică) sau peiorativă a acestuia precum și a epitetului *effrenata*.

• *Anafora* este repetarea același cuvânt la începutul mai multor propoziții sau grupuri de cuvinte. Care este cuvântul care se repetă și ce rol stilistic are?

• Descoperiți subiectul multiplu al predicatului *movērunt* și procedeul stilistic folosit. Cuvintele sunt așezate în ordinea creșterii forței lor de a impresiona (*gradatio*)?

• Ce informații cu privire la situația socio-politică de la Roma și la starea de spirit a populației oferă substantivele: *praesidium Palatii, urbis vigiliae, timor populi, munitissimus locus, ora vultusque?*

Medalia Romei

• Când rostește Cicero acest discurs? Stabiliți data la care se referă adjecтивele *proxima* și *superiore*.

• Explicați rolul stilistic al repetării pronumelor și adverbelor interogative din ultima frază.

• Comentați sensul exclamației din finalul fragmentului.

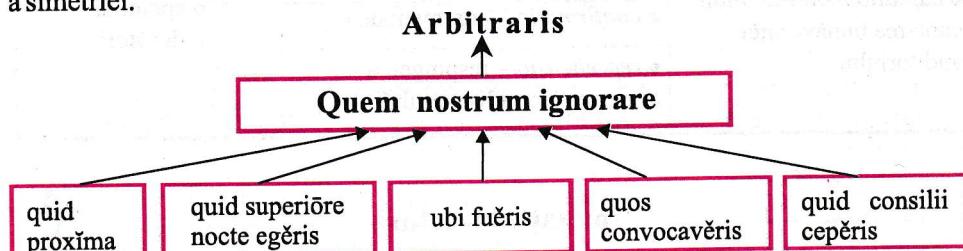
• Înțând cont de principalele procedee retorice folosite – interrogații și exclamații retorice, enumerări, repetiții, anaforă, parataxa – discutați care era starea afectivă a lui Cicero și atitudinea acestuia față de Catilina.

Exprimați-vă părerea!

1. *Concinnitas*¹ „armonia, eleganța stilului” este, după Cicero, principiul după care trebuie ordonat fluxul lingvistic. Sub influența retoricii grecești, oratorul introduce în limba latină simetria ca regulă de construcție a frazei.

- Observați schema sintactică a ultimei fraze și explicați procedeele de realizare a simetriei.

2. Sallustius îl caracteriza astfel pe Catilina: „Născut dintr-o familie de nobili, Lucius Catilina era viguros la suflet și trup, dar din fire aplecat spre rele și vicii. Din adolescență i-au plăcut războaiele civile, omururile, jafurile și neînțelegerile dintre cetăteni, și cu acestea s-a deprins în tinerețe. Trupul lui era răbdător la foame, la frig și la veghe mai mult decât s-ar putea crede. Sufletul îi era cutezător, viclean, nestatornic, fățarnic și prefăcut în toate“.

(*Conjurația lui Catilina* 5,1-4, trad. de N. Lascu)

- Identificați în textul lui Cicero termenii prin care este evidențiat portretul moral al personajului și comparați-l cu cel realizat de Sallustius. Citiți în acest sens și *Invitația la lectură*.

Stiați că...

În Roma antică, funcția propriu-zisă de **avocat**, lat. *advocātus*, era îndeplinită de două persoane având fiecare atribuții diferite: **jurisconsultul**, care se ocupa cu aspectele juridice ale cauzei, fără a lua parte la proces, și **oratorul**, care asista și dezbattea cauza alături de împărinat.

În perioada republicană, **avocatura** era o profesie nobilă, exercitată gratuit în folosul comunității. Prin legi speciale, i se interzicea avocatului să primească onorarii pentru prestațiile sale; în schimb, avantajele erau de altă natură: prestigiul și autoritatea în viața publică sau pentru cariera politică.

Mai târziu, avocatura devine o profesie ca oricare alta, retribuită, dobândind sensul menținut până azi.

Discursul – oratio – reprezintă o compoziție oratorică prin care se susține sau se demonstrează în fața unui public, un adevăr, o problemă, o situație.

¹ *inconcinnitas* este opusul conceptului de armonie, ilustrat de Sallustius, în perioada clasică, de Titus Livius și Tacitus, în perioada postclasică.

Structura clasică a discursului

Exordium -exordiu – introducerea în subiect	Narratio – prezentarea faptelor			Peroratio – încheierea
	brevis (scurtă)	aperta (clară)	probabilis (verosimilă)	
• <i>principium</i> -începutul • <i>captatio benevolentiae</i> captarea bunăvoiinței auditoriuului	• <i>partitio</i> – prezentarea argumentării • <i>confirmatio</i> – argumentarea • <i>reprehensio</i> – respingerea argumentelor adversarului			• concluziile • apelul la judecători

Invitație la lectură

„Într-adevăr, dacă patria, care mi-e cu mult mai dragă decât viața, dacă întreaga Italie, dacă toată republica ar vorbi cu mine astfel: «O, Marcus Tullius, ce faci? Îngădui oare să iasă din oraș cel pe care l-ai descoperit că e dușman, pe care îl vezi că va fi conducătorul războiului, despre care îți dai seama că este așteptat ca general în tabăra dușmanilor, autorul crimelor, căpetenia conjurației, atâtătorul sclavilor și al cetățenilor pierduți, încât să pară că n-a fost alungat de tine din oraș, ci chemat împotriva orașului? Nu vei porunci oare să fie pus în lanțuri, să fie târât la moarte, să fie pedepsit cu cele mai groaznice chinuri?»“

(Cicero, *Catinara I*, XI, trad.de A. Pârcălăescu)

Recapitulare. Morfologie. Substantivul. Adjectivul

Amintiți-vă și exersați!

1. Identificați substantivele din textul tradus și grupați-le pe declinări, conform tabelului:

Declinare	I	II	III	IV	V
G. sg.	-ae	-i	-is	-us	-ei

2. Declinați la alegere un substantiv din fiecare declinare.

3. Analizați morfologic, arătând declinarea, genul, numărul, cazul substantivelor din text. Schimbați apoi numărul substantivelor analizate.

4. Traduceți în limba latină:

În timpul lui Cicero, Catilina face o conpirație. Cicero, orator vestit, demască toate planurile șefului conspiratorilor și rostește un exordiu violent. Pe Catilina străjile de noapte de pe Palatin nu-l impresionează. Senatul roman nu mai are răbdare.

5. După schema de mai jos, grupați adjectivele următoare și declinați câte unul din fiecare categorie: *felix,-īcis; verus,-a,-um; brevis,-e; altus,-a,-um; ferox,-ōcis; tristis,-e*.

Cu trei terminații		Cu două terminații			Cu o terminație
-us (m.)	-a (f.)	-um (n.)	-is (m.f.)	-e (n.)	consoană (m.f.n.) (G.sg. = -is)
decl. II	decl. I	decl. II	decl. a III-a parasilabică (Abl.sg. = -i)		decl. a III-a parasilabică (Abl.sg. = -i)

6. Formați comparativul și superlativul adjectivelor de mai sus și declinați-le. Amintiți-vă sufixele de comparativ și superlativ.

Comparativ		Superlativ		
-ior (m.f.)	-ius (n.)	-issimus (m.)	-issima (f.)	-issimum (n.)
decl. a III-a imparasilabică		decl. a II-a	decl. I	decl. a II-a

7. Stabiliti corect, prin săgeți, comparativul și superlativul adjectivelor din prima coloană, care formează comparația neregulată.

Pozitiv	Comparativ	Superlativ
<i>bonus,-a,-um</i>	<i>maior, maius</i>	<i>pessimus,-a,-um</i>
<i>malus,-a,-um</i>	<i>melior, melius</i>	<i>minimus,-a,-um</i>
<i>magnus,-a,-um</i>	<i>minor, minus</i>	<i>maximus,-a,-um</i>
<i>parvus,-a,-um</i>	<i>plures, plura</i>	<i>optimus,-a,-um</i>
<i>multi,-ae,-a(pl.)</i>	<i>peior, peius</i>	<i>plurimi,-ae,-a</i>

8. Traduceți în limba latină, exprimând complementul comparativului și al superlativului, după modelul dat:

Câinele este mai credincios decât lupul. Corbul a fost mai prost decât vulpea șireată. Exordiul lui Cicero este cel mai cunoscut dintre toate discursurile autorului. Catilina a fost cel mai rău dintre cetățenii Romei.

a. Complementul comparativului: Caesar este mai vestit decât Cicero.

Caesar clarior est → quam Cicero (quam + cazul primului termen)
 → Cicerone (Abl.)

b. Complementul superlativului: Cicero este cel mai vestit dintre oratori.

Cicero clarissimus est → oratōrum (G.pl.)
 → ex oratorib⁹ (ex + Abl.)
 → inter oratōres (inter + Ac.)

Vocabular

* Cuvinte moștenite: *tuus,-a,-um* > al tău, a ta; *noster,-tra,-trum* > al nostru, a noastră; *populus,-i* > popor; *locus,-i* > loc; *sentio,-ire* > a simți; *teneo,-ēre* > a ține; *video,-ēre* > a vedea; *nox,-ctis* > noapte.

Descoperiți singuri!

- cuvintele împrumutate: *elūdo,-ēre* >...; *nocturnus,-a,-um* >...; *senātus, -us* >...; *consilium,-ii* >...; *scientia,-ae* >...; *convōco,-āre* >...; *ignōro,-āre* >...; *urbs,-is* >....
- modificările fonetice ale cuvintelor moștenite, produse în timp.
- derivate în limba română cu prefixul neologic *con-(co)* „împreună”, „împreună cu”.

VARIA DICTA

grosso modo = în linii mari, cu aproximație

sui genēris = după felul său, în felul său, aparte

supra (în bibliografie) = mai sus; *infra* = mai jos

PROVERBIA

Pares cum paribus facillime congregantur. = Cei ce se asemănă se adună foarte ușor. (Cicero, *De senectute*)

Fides fundamentum iustitiae est. = Loialitatea stă la baza justiției.

(Cicero, *De officiis*)

Efigia
Senatului
roman

Consul între fasce¹
încununate cu laur

¹ fasce, lat. *fascis, -is*, s.m. – snop de nuiete legate în care era însipță o secuie, simbol al autorității, purtat de lictori, *lictōres*. Când ieșeau în public, consulii erau precedați de 12 lictori, slujbași de rang inferior, care le deschideau calea.